

เกษตรอินทรีย์วิถีสู่สังคมเกษตรยั่งยืน : ยุทธศาสตร์พัฒนาข้าวอินทรีย์
Organic Agriculture, Way to Sustainable Agricultural Society: Organic Rice
Development Strategy

กิตติพงษ์ พิพิธกุล

Kittipong Pipitkun

นักพัฒนาชุมชน ระดับชำนาญการ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่ อำเภอรวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

อีเมล : noina_nong@yahoo.com

วันที่รับบทความ (Received) 30 ต.ค. 2562

วันที่ได้รับการแก้ไข (Revised) 10 เม.ย. 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) 20 เม.ย. 2563

บทคัดย่อ

เกษตรอินทรีย์ เป็นระบบการผลิตแบบทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่ง ที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม การรักษาสมดุลธรรมชาติสำหรับการผลิตที่ปราศจากการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ไม่ใช้วิธีตัดแต่งสารพันธุกรรม และสารฮอร์โมน เป็นการจัดการผลผลิตแบบองค์รวม ซึ่งถือว่าการจัดการผลผลิตทางการเกษตรแบบทางเลือก แนวทางการลดต้นทุนการผลิต การทำเกษตรอินทรีย์ แบ่งออกเป็นสองประเภทคือ แบบพึ่งพาตนเอง และเกษตรอินทรีย์ที่รับรองมาตรฐาน จากสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ ในปัจจุบันผู้บริโภคมีแนวโน้มที่ตระหนักถึงความปลอดภัยในการบริโภคอาหารอย่างมีนัยสำคัญ เป็นไปตามกระแสการบริโภคอาหารปลอดภัยของต่างประเทศ สำหรับผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศมากที่สุดได้แก่ ข้าวหอมมะลิ คิดเป็นร้อยละ 96.0 รองลงมาคือ พืชผัก ผลไม้ รวมทั้งสัตว์น้ำ เช่น กุ้งและปลา คิดเป็นมูลค่าการส่งออก ประมาณ 13,000 บาท หรือประมาณ ร้อยละ 0.15 ของตลาดโลก ซึ่งถือว่าไทยส่งออกน้อยมาก เมื่อเทียบกับความต้องการบริโภคของทวีปอเมริกาและยุโรป สำหรับโอกาสของผลิตผลเกษตรอินทรีย์ยังถือว่าเป็นโอกาสสำคัญของเกษตรกรไทย ที่สามารถจำหน่ายผลผลิตเกษตรอินทรีย์ตามความต้องการของตลาดโลก คิดมูลเป็นค่าหลายพันล้านบาทต่อปี ตลาดที่สำคัญ ได้แก่ อเมริกา ญี่ปุ่น และจีน ที่สามารถรองรับการผลิตได้ อีกมาก ถ้าเกษตรกรไทยให้ความสำคัญต่อเกษตรอินทรีย์ ก็จะเป็นโอกาสในการสร้างรายได้และความมั่นคงในการทำเกษตรแบบยั่งยืน

คำสำคัญ : เกษตรยั่งยืน, เกษตรอินทรีย์, ข้าวอินทรีย์

ABSTRACT

Organic farming is another alternative production system that takes into account of the environment and maintaining natural balance for production that does not use chemicals such as chemical fertilizer, pesticide and the method of trimming the karma and hormones are not used. It is a holistic production management which is considered as an alternative agricultural product management for reducing production costs. Organic farming is divided into two types which are self-reliant and organic agriculture that certifies standards from the International Organic Farming Federation. Today, consumers have a tendency to be aware of food safety significantly according to the safe food consumption trend of foreign countries. The organic products that are exported the most to the foreign markets are jasmine rice, accounting for 96.0%, followed by vegetables, fruits, including aquatic animals such as shrimp and fish, with the export value of around 13,000 baht or about a hundred or 0.15% of the world market. It is considered that Thailand exported least compared to the demand of the Americas and Europe. The opportunity of organic produce is still considered as an important opportunity for Thai farmers, who can sell organic products according to the needs of the world market around billions of baht per year. Major markets includes America, Japan and China that can support many more production. If Thai farmers focus on organic agriculture, it will be an opportunity to get income and wealthiness for sustainable agriculture.

Keywords: Sustainable Agriculture, Organic Agriculture, Organic Rice

บทนำ

อาชีพเกษตรกรรมมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป้าหมายของเกษตรกรรมในอดีตจากที่เคยผลิตอาหารเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ กลายเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของการผลิตเพื่อการค้า เป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีกำไรเป็นตัวเงินและเป็นเครื่องชี้วัดผลสำเร็จ เน้นการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออกต่างประเทศเป็นอันดับแรก ที่เหลือจึงใช้เพื่อการบริโภคในประเทศ ซึ่งถือเป็นยุคของการใช้แนวทางที่เรียกว่า ปฏินวัติเขียว (หรือการส่งเสริมการทำเกษตรเชิงเดี่ยว) โดยเน้นการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกอย่างเข้มข้น มีการพึ่งพาการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยขาดการบำรุงรักษาและอนุรักษ์ ส่งผลให้ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิตทั้งดิน น้ำและอากาศ เกิดความเสื่อมโทรมและมีคุณภาพต่ำ ผลผลิตทางการเกษตรจึงลดต่ำลง ราคาผลผลิตการเกษตรมีแนวโน้มลดลง ซึ่งสวนทางกับต้นทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้นจนส่งผลให้เกษตรกรขาดทุน เกิดภาวะความยากจนและมีหนี้สินเพิ่มขึ้น และนอกจากจะเป็นการทำลาย

ระบบนิเวศตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรที่ใช้สารเคมีโดยตรง รวมทั้งผู้อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงและผู้บริโภคสินค้าเกษตรที่มีสารเคมีตกค้างอยู่ในผลผลิต

เมื่อพิจารณาถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว สำหรับประเทศไทยได้มีบุคคลหลายๆ กลุ่มที่พยายามมองหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว โดยการพัฒนากระบวนการทางเลือกขึ้นมาในรูปแบบต่าง ๆ มาไม่น้อยกว่า 30 ปีแล้ว เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน) มูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและโครงการกสิกรรมไร้สารพิษ เป็นต้น (วราภรณ์ ชัยวินิจ, 2556) ซึ่งแต่ละระบบแม้จะมีวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ก็มีจุดมุ่งหมายหลักเดียวกัน คือ การรักษาและฟื้นฟูระบบนิเวศให้ฟื้นกลับคืนสู่ความสมดุลและความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับนโยบายมากขึ้นเป็นลำดับ โดยได้มีมติคณะรัฐมนตรีหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะนำเสนอเป็นวาระแห่งชาติโดยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน

กรมวิชาการเกษตร (2543) ได้อธิบายว่าเกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture) คือ ระบบการบริหารทรัพยากรตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อทำการผลิตทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ และในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากร ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมให้อุดมสมบูรณ์ ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม ซึ่งถือเป็นเรื่องพื้นฐานของการพัฒนาภาคเกษตรกรรมทั้งหมด เพราะการทำลายฐานทรัพยากรดังกล่าว เท่ากับเป็นการทำลายทั้งการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและทำลายศักยภาพในการแข่งขันในระยะยาวนอกจากนี้แนวคิดเกษตรยั่งยืนมีมิติด้านอื่น ๆ ที่หลากหลายนอกเหนือจากมิติด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว เช่น มีการนำทุนทางสังคม ทุนทางศาสนา และวัฒนธรรมที่ดีงามกลับมาใช้เป็นฐานในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาสังคม เช่น การใช้สัจจะออมทรัพย์เพื่อทำกิจกรรมรวมตัวกันของเกษตรกร การลงแขก การนำควายกลับมาใช้แรงงาน เป็นต้น ใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและความเข้มแข็งของชุมชนเป็นกลไกในการพัฒนา โดยจัดทำเป็นแผนชีวิตชุมชน

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนมีรูปแบบที่เหมาะสมตามสภาพแวดล้อม สามารถจัดกลุ่มรูปแบบหลักๆ ได้ 5 รูปแบบ ได้แก่

1. ระบบเกษตรธรรมชาติ เป็นการทำการเกษตรที่พึ่งพาธรรมชาติ ทำการสังเกตและเรียนรู้จากการทำงานของธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสืบทอดและปฏิบัติกันมา ไม่พึ่งพาการผลิตจากนอกฟาร์มเลย มีความพอเพียงและความยั่งยืนที่สูงที่สุดในด้านสภาพแวดล้อม สำหรับด้านเศรษฐกิจเกษตรกรที่ทำเกษตรธรรมชาติจะไม่ให้ความสำคัญมากนัก เกษตรกรจะมีสุขภาพจิตและสุขภาพที่สมบูรณ์ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

2. ระบบวนเกษตร เป็นการปลูกไม้หลากหลายชนิด แบ่งเป็น ไม้หลัก ไม้รอง ไม้เฝ้าดิน ไม้ไผ่ดิน รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ (ซึ่งมีชื่อเรียกมากมาย เช่น เกษตรบ้านาญชีวิต เกษตรธนาคารอาหาร food bank) เมื่อ

เกษตรกรอายุมากขึ้น ต้นไม้หลักก็จะมีราคาสูงขึ้น เมื่อเกษตรกรเลิกทำเกษตรแล้ว ก็จะมีรายได้จากการขายไม้หลัก เช่น ไม้สักและยางนา เป็นการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนอย่างยั่งยืน

3. ระบบเกษตรผสมผสาน เป็นการทำการเกษตรผสมผสานได้มีการส่งเสริมเป็นเวลานานแล้ว ครั้งแรก ๆ เป็นเกษตรผสมเฉพาะพืช เช่น ไร่นาสวนผสม และพัฒนาเป็นเกษตรผสมผสานทั่วไป ต่อมาได้รับการพัฒนาเป็นเกษตรที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งเป็นที่เรียกกันติดปากว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” (30:30:30:10) ถึงแม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่เกษตรกรมีความศรัทธาในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทำด้วยจิตใจได้รวมกลุ่มและขยายผลออกไปเป็นจำนวนมาก ปรากฏให้เห็นอยู่ตามชุมชนทั่วไป

4. ระบบเกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในหลักการแล้วเป็นการทำเกษตรแนวทฤษฎีใหม่เช่นกัน เป็นระบบการทำเกษตรที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่จำกัดรวมทั้งเกษตรกรยากจนและเกษตรกร รายย่อย

5. ระบบเกษตรอินทรีย์ เป็นรูปแบบการผลิตที่มีระบบในการควบคุม และมีมาตรฐานการผลิตตลอดตั้งแต่การผลิตเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน การปลูก การดูแลและบำรุงรักษา โดยหลักการแล้วต้องใช้วัสดุ การเกษตรและปัจจัยการผลิตที่ได้จากในฟาร์มเท่านั้น ถ้าจะใช้ภายนอกจะต้องทราบแหล่งที่มาและส่วนประกอบทุกขั้นตอน ซึ่งปัจจุบันเทคโนโลยีชีวภาพโดยเฉพาะเทคนิคการนำจุลินทรีย์มาใช้ในการกระบวนการผลิตจะสามารถลดต้นทุนการผลิตและสามารถควบคุมความปลอดภัยตั้งแต่ต้นจนถึงมือผู้บริโภค

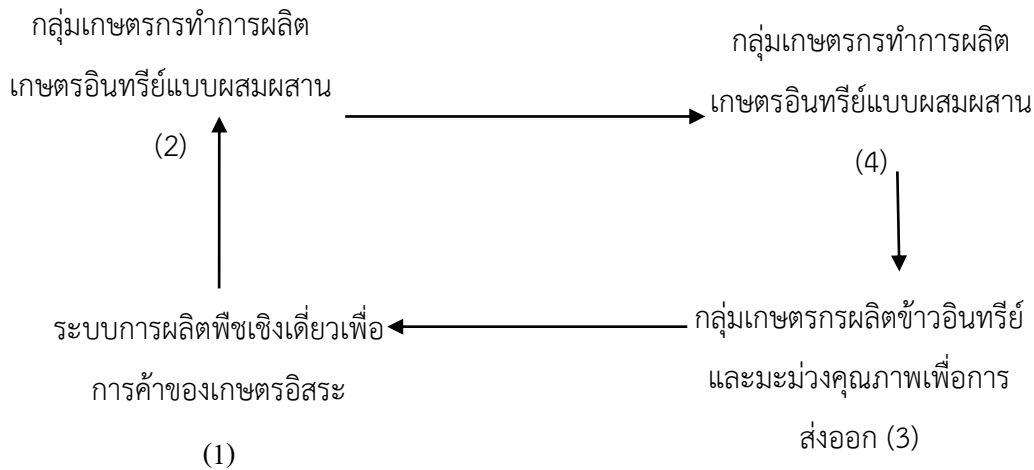
กระบวนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์

กรมวิชาการเกษตร (2543) ได้ให้ความหมายของคำว่าเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) คือ ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม การรักษาสมดุลธรรมชาติและหลากหลายของทางชีวภาพ โดยมีระบบการจัดการระบบนิเวศที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติและหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อพันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ต้นพืชมีความแข็งแรง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้วย ผลผลิตที่ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง ทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

หลักของเกษตรยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและระบบนิเวศ

เกษตรอินทรีย์เป็นระบบเกษตรกรรมทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่สังคมระบบเกษตรยั่งยืนได้ โดยการบูรณาการระหว่างระบบสังคมและระบบนิเวศ ความเป็นอยู่ของชุมชนขึ้นอยู่กับทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของระบบนิเวศ เกษตรอินทรีย์เป็นระบบการจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบ

องค์รวมที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพและวงจรชีวภาพโดยเน้นวัสดุจากธรรมชาติ
หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี

ที่มา :กรมวิชาการเกษตร (2543)

ภาพที่ 1 กลไกการเปลี่ยนแปลงของระบบเกษตร

จากภาพที่ 1 เป็นการประมวลอย่างง่ายของระบบการผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพทางการเกษตรเพื่ออาหาร รายได้และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ระดับต่างกัน ส่วนที่ 1 เป็นตัวแทนของเกษตรกรอิสระดำเนินการผลิตเกษตรพาณิชย์เชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นการผลิตเชิงอุตสาหกรรม โดยเฉพาะไม้ยืนต้น อุตสาหกรรมและไม้ผลเศรษฐกิจ การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเชิงเดี่ยวไปเป็นระบบการผลิตที่นำเอาความหลากหลายชีวภาพทางเกษตรเข้าสู่กระบวนการผลิต ดังการเคลื่อนจากส่วนที่ 1 ไปส่วนที่ 2 สามารถพบเห็นการปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตพืชผักปลอดสารพิษในเขตชานเมือง เช่น เกษตรกรบ้านปิงน้อย ตำบลสันทราย อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถพัฒนาระบบการผลิตพืชผักปลอดสารพิษสลับหมุนเวียนตามฤดูกาลในพื้นที่ขนาด 2 ไร่ และต่อมาขยายเป็น 4 ไร่ พร้อมทั้งขยายเส้นทางตลาดสู่ซูเปอร์มาร์เก็ต การเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตพืชผักเชิงเดี่ยว (ผักกวางตุ้ง) เป็นระบบการผลิตผักไม่น้อยกว่า 10 ชนิด เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ในการพัฒนาติดต่อกัน 4 ปี เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ไม่น้อยกว่า 800,000 บาทต่อปี จากพื้นที่ 4 ไร่ และพัฒนาระบบนิเวศในระดับแปลงที่ค่อนข้างสมดุลระหว่างพืชที่ปลูก แมลงศัตรูพืชและศัตรูธรรมชาติ การเปลี่ยนระบบพืชผักเชิงเดี่ยวเป็นระบบพืชผักปลอดสารพิษที่มีพืชปลูกหลากหลายชนิด กลไกสำคัญ ประกอบด้วย การสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ (Interaction learning) และการสร้างความตระหนักและความเข้าใจ (Sense making) กับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและไม่แน่นอน เพื่อเป็นแรงจูงใจและแรงผลักดันอย่างต่อเนื่องที่เข้าใจความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ในการแสวงหาทางเลือกและปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การใช้แนวทางโรงเรียนเกษตรกร

(Famer Field School - FFS) เพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิตพืชผักเชิงเดี่ยวมาเป็นพืชผักปลอดสารพิษโดยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

ลักษณะการผลิตอินทรีย์ในประเทศไทย

การทำเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นการทำเกษตรอินทรีย์แบบพึ่งพาตนเองเป็นการเกษตรพื้นฐานมีมาตั้งแต่ในอดีต ผลผลิตที่ได้มีจำนวนไม่มากใช้บริโภคภายในครัวเรือนหรือแบ่งปันภายในชุมชนหรือกลุ่มญาติพี่น้อง และกลุ่มที่สอง คือ เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานรับรองมาตรฐานสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements : IFORM) การเกษตรกลุ่มนี้เป็นการเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์ สำหรับประเทศไทยการขอรับรองมาตรฐานต้องผ่านสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระ ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2538 ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรองมาตรฐานผลผลิตให้กับเกษตรกรที่ต้องการจำหน่ายผลผลิตในประเทศหรือส่งออกไปต่างประเทศ ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองของไทยส่วนใหญ่ร้อยละ 55.89 เป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ที่ทำงานร่วมกับสหกรณ์กรีนเนท จำกัด และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน ที่เหลือจะเป็นบริษัทเอกชนและบริษัทอุตสาหกรรมเกษตรขนาดใหญ่ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อป้อนวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมการแปรรูปและส่งออกไปยังต่างประเทศ (กรีนเนท, 2557 และสำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2557) การส่งเสริมแนวคิดให้ผู้บริโภคตระหนักถึงสุขภาพและการรักษาสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อกระแสการตื่นตัวด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ได้รับผลกระทบทางบวกทำให้ตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศเติบโตจากการที่ผู้บริโภคเริ่มเห็นความสำคัญของการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ ทำให้ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ร้านค้าพืชผลเกษตรอินทรีย์เป็นเป้าหมายสำหรับผู้บริโภคที่ต้องการพืชผลปลอดสารพิษ ในเวลานั้น “ร้านกรีนการ์ด” เป็นร้านค้าเกษตรอินทรีย์แห่งแรกทั้งที่ผลิตในประเทศและนำเข้าจากต่างประเทศ และการที่อุปสงค์ของผู้บริโภคเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีร้านค้าพืชผลเกษตรอินทรีย์ที่จำหน่ายจะสูงกว่าปกติถึงร้อยละ 30-60 แต่ผู้บริโภคก็ยินดีและยอมจ่ายเพื่อแลกกับความปลอดภัยของสุขภาพและรักษาสิ่งแวดล้อม

ต่อมาตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยเริ่มชะลอตัวลงในช่วงปี 2541 จากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจและผลกระทบนโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมในเรื่อง “อาหารปลอดภัย” เช่น ผักอนามัย ผักปลอดภัยจากสารพิษทำให้ผู้บริโภคเกิดความสับสนความแตกต่างระหว่างผลผลิตของอาหารปลอดภัยกับเกษตรอินทรีย์ส่งผลให้ตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศมีความเติบโตค่อนข้างช้า แต่หลังจากช่วงปี 2546 เกษตรอินทรีย์ของไทยเริ่มฟื้นตัวขึ้นอีกครั้ง จากการกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคเกิดความสนใจเกษตรอินทรีย์ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมจากความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทำให้ตลาดเริ่มมีการฟื้นตัวอย่างชัดเจนและทำให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างกับผลผลิตทั่วไปในท้องตลาดด้วยการใช้ตรารับรองมาตรฐาน

เกษตรอินทรีย์ ของกรมวิชาการเกษตร สิ่งที่เกิดขึ้นอีกประการหนึ่งคือ ผู้บริโภคยินดีที่จะซื้อสินค้าประเภทเกษตรอินทรีย์ที่มีราคาสูงกว่าเกษตรแบบเคมี สำหรับในช่วงปี 2555-2556 ที่ผ่านมาการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ได้ชะลอตัวลงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในปี 2556 เกษตรอินทรีย์ของไทยหดตัวลง ร้อยละ 6.4 จากปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศรวมทั้งนโยบายประกันราคาพืชผลทางการเกษตรของรัฐบาล ทำให้เกษตรกรบางส่วนตัดสินใจปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเป็นเกษตรเคมีอีกครั้ง เพราะคาดหวังถึงราคาผลผลิตที่รัฐบาลมีนโยบายประกันราคาพืชผลการเกษตรแล้ว ในช่วงปี 2556 ภาครัฐยังไม่มีนโยบายและมีประสิทธิภาพ ทำให้เกษตรอินทรีย์ของไทยขยายตัวอย่างล่าช้าเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ

ปัจจุบันพืชผลทางการเกษตรอินทรีย์ของไทยเริ่มเป็นที่ยอมรับในตลาดโลก พืชที่เกษตรกรนิยมปลูกมากที่สุด คือ ข้าว ผลผลิตที่ได้ร้อยละ 96.0 ส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศ ส่วนข้าวอินทรีย์ที่มีชื่อเสียงของไทยคือ ข้าวหอมมะลิ และผลผลิตอื่น ๆ รองลงมาคือ พืชไร่และผักผลไม้ สำหรับตลาดส่งออกหลักสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทย คือสหภาพยุโรป รองลงมาคือ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสิงคโปร์ ผลผลิตที่มากที่สุด คือ ข้าว โดยเฉพาะหอมมะลิ ซึ่งได้รับการรับรองมาตรฐานจากหลายองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการเกษตรทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ได้รับการรับรองจากสำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ที่สามารถรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ 5 ระบบ ได้แก่ IFORM EU สวิตเซอร์แลนด์ แคนาดา และ USDA Organic (สหรัฐฯ) องค์กรการระหว่างประเทศอีกหลายหน่วยงาน เช่น หน่วยงานตรวจสอบผลิตภัณฑ์ Bioagricertประเทศอิตาลี สำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ Ecocertประเทศฝรั่งเศส และหน่วยงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ BSC ประเทศเยอรมัน เป็นต้น (สำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2557)

ปริมาณการผลิตเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

จากการสำรวจข้อมูลโดยมูลนิธิสายใยแผ่นดิน/กรีนเนท พบว่า พื้นที่เกษตรอินทรีย์ของไทยได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท) มีดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่เพาะปลูกเกษตรอินทรีย์

ปี	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	การเปลี่ยนแปลง
2552	192,220.03	
2553	121,995.34	20,775.31
2554	219,309.66	6,314.32
2555	205,385.81	13,923.85
2556	220,000.00	14,614.19

ที่มา :มูลนิธิสายใยแผ่นดิน/กรีนเนท (2557) และกระทรวงพาณิชย์ (2557)

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นพื้นที่เพาะปลูก ของสภาพการผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้นตลอดระยะเวลา 13 ปี และในปี 2555 (ปีที่ 14) พื้นที่เพาะปลูกมีปริมาณที่ลดลงเล็กน้อย ส่วนที่ลดลงเป็นพื้นที่นาข้าวเกษตรอินทรีย์ที่เกษตรกรได้เปลี่ยนไปตามนโยบายการอุดหนุนสินค้าเกษตรของรัฐบาล นอกจากนี้พืชอินทรีย์หลักที่เป็นข้าวแล้ว ยังมีพืชชนิดอื่น ๆ เช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง งา หน่อไม้ฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน และไม้ผล เช่น มะม่วง กล้วยหอม ลำไย สับปะรด พืชที่ปลูกและการแปรรูป เช่น อ้อยที่ส่งออกในรูปของน้ำตาลทราย มันสำปะหลัง ส่งออกเป็นแป้งมันสำปะหลัง รวมทั้งสัตว์น้ำ เช่น กุ้งและปลาเป็นต้น

การส่งออกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ของไทยสู่ตลาดโลก

มูลค่าการส่งออกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ของไทยปี 2013 มีประมาณ 3,100 ล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 0.15 ของมูลค่าตลาดโลก มูลค่าที่ส่งออกสู่ตลาดโลก ถือว่าไทยปริมาณผลผลิตเกษตรอินทรีย์น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลการบริโภคของตลาดในทวีปอเมริกาและยุโรป ผลผลิตที่ส่งออกมาที่สุด คือ ข้าวหอมมะลิ และเป็นผลผลิตที่มียอดการส่งออกมาที่สุดในโลก รองลงมาคือ พืชผัก และผลไม้ชนิดต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์น้ำ เช่น กุ้งและปลาเป็นต้น

ตารางที่ 2 ประเภทสินค้าเกษตรอินทรีย์ส่งออกของไทย

ชนิด	ผลผลิต/ผลิตภัณฑ์
ข้าว	ข้าวหอมมะลิ ข้าวมะลิแดง ข้าวเหลืองอ่อน ข้าวเหลืองประทิว ข้าวเหนียว ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากข้าว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากข้าวอบกรอบ นานมข้าว
ถั่วและธัญพืช	ถั่วลิสง ถั่วเหลือง งา
ผัก	ผักสลัด ข้าวโพดฝักอ่อน กระเจี๊ยบเขียว มะเขือเทศ ผักกาดจีนชนิดต่าง ๆ หน่อไม้ฝรั่ง
ผัก	พริกเขียว มันสำปะหลัง อ้อย ผักชี คะน้า กะเพรา แครอท ผักแปรรูป
ผลไม้	มะม่วง กล้วย มะละกอ ลำไย มะพร้าว สับปะรด
เครื่องดื่ม	กาแฟ ชาใบหม่อน น้ำผึ้ง
วัตถุดิบอุตสาหกรรมอาหาร	น้ำตาลทราย แป้งมันสำปะหลัง น้ำมันปาล์ม สารให้ความหวาน
อาหารแปรรูป	กะทิ น้ำปลา น้ำสมสายชู เนยจากงาน เนยถั่ว
สัตว์น้ำ	กุ้งกุลาดำ กุ้งขาว และปลาสด (จำหน่ายในลักษณะแช่แข็ง)

ที่มา : ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย (2557)

โอกาสการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรไทยในตลาดโลก

จากข้อมูลการเติบโตของตลาดเกษตรอินทรีย์และผลการวิจัยของกระทรวงเกษตรและการคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศเยอรมัน (BMELV) มีผลสำรวจเกี่ยวกับความนิยมบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ พบว่า ในปี 2013 ผู้บริโภคที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี มีอัตราการซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น อาหารเกษตรอินทรีย์ที่นิยมบริโภค ได้แก่ กาแฟ ข้าว ชา ผักและผลไม้ นอกจากนั้นหลายประเทศในทวีปยุโรปยังสนับสนุนการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์และสนับสนุนการผลิตภายในประเทศ แต่ปริมาณการผลิตก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงต้องนำเข้าจากประเทศอื่น ๆ อีกมาก ดังนั้นในปี 2552 คณะกรรมาธิการยุโรปจึงมีมติเห็นชอบลดกฎระเบียบและมาตรฐานในส่วนของการรูปร่าง ลักษณะ ขนาดของผักและผลไม้ จำนวน 26 ชนิดลง โอกาสของการส่งออกผักและผลไม้ของเกษตรกรจึงมีมากขึ้น และรายการที่เกษตรกรไทยได้ประโยชน์ ได้แก่ หน่อไม้ฝรั่ง กระเทียม แตงกวา กะหล่ำดอก เห็ดเผาะ หัวกะหล่ำปลี หัวหอม ขึ้นฉ่าย แดงโม และถั่ว เป็นต้น

ความต้องการผลผลิตด้านเกษตรอินทรีย์ของประชากรโลกที่ห่วงใยสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ทำให้เห็นถึงโอกาสการส่งออกของผลผลิตที่มีมูลค่าหลายพันล้านต่อปี ตลาดหลักอย่างอเมริกาและยุโรปยังเติบโตขึ้น ช่วงเวลานี้ไม่ใช่เรื่องที่ยากเกินความสามารถของเกษตรกรที่จะปรับวิธีการผลิตเป็นระบบเกษตรอินทรีย์เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ตลาดขนาดใหญ่ของยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น และจีนยังสามารถรองรับการผลิตได้อีกมาก ถ้าเกษตรกรไทยมีมุมมองการเติบโตของเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นการเติบโตด้วยแนวทางใหม่ของเกษตรกรยุคนี้ ก็เป็นโอกาสในการสร้างรายได้และความมั่นคงในการทำการเกษตรที่ยั่งยืน การตัดสินใจเปลี่ยนการทำเกษตรเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรสอดคล้องกับการเลือกใช้กลยุทธ์ Blue Ocean Strategy ของ W.Chan Kim และ Renee Mauborgne ซึ่งเป็นอาจารย์จาก INSEAD สถาบันทางด้านการบริหารธุรกิจชื่อดังในฝรั่งเศส ที่มีแนวคิดในเรื่องการสร้างคุณค่าในสิ่งที่ไม่เคยนำเสนอในตลาดเพื่อสร้างความต้องการหรืออุปสงค์ขึ้นใหม่ให้เกิดขึ้นหรือที่เรียกว่า Demand Creation โดยไม่สนใจหรือให้ความสำคัญกับคู่แข่งเดิมๆ หรือคู่แข่งในระบบเกษตรแบบเคมี (สุณัฐนีย์ น้อยโสภณ, 2558)

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2558) รายงานว่านอกจากโอกาสที่เกิดขึ้นจากความต้องการทางการตลาดแล้ว การส่งออกผลผลิตเกษตรอินทรีย์ยังมีองค์การระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ในการดูแลและให้ความเป็นธรรมในด้านราคาและการจัดจำหน่ายจากหน่วยงานที่ชื่อว่า Fairtrade Labeling Organization หรือ FLO ทำหน้าที่ในการประสานงานในการพัฒนาระบบการค้า Fair trade ของโลก (การค้าบนความยุติธรรม) ที่ดูแลให้ความช่วยเหลือเกษตรกรให้ขายผลผลิตอินทรีย์ในราคาที่มีความยุติธรรมเหมาะสมกับต้นทุนการผลิต สำหรับมุมมองเรื่องโอกาสในประเทศที่เป็นความหวังของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์หรือที่กำลังจะตัดสินใจทำเกษตรอินทรีย์ คือ นโยบายส่งเสริมของภาครัฐที่มีความชัดเจนขึ้น โดยเริ่มจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2556-2559 ประกอบด้วย 1. การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ภายใต้พื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2. แนวทางการดำเนินงานในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ แยกการดำเนินงานออกเป็น 2

แนวทาง คือ การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ที่เน้นตลาดภายในประเทศ และการพัฒนาเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบเพื่อการส่งออก ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการทำสัญญาการผลิต 3. การพัฒนาบุคลากรทางด้านเกษตรอินทรีย์ให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการผลิตเกษตรอินทรีย์และการพัฒนาทักษะผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ 4. การสร้างความตระหนักแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค 5. การจัดทำข้อมูลเกษตรอินทรีย์ ให้ความชัดเจนครอบคลุมด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด 6. การวิจัยพัฒนาและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์อินทรีย์ 7. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ และ 8. การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายวิสาหกิจ

แนวทางการพัฒนาข้าวอินทรีย์สู่ตลาดสากล

จากข้อมูลการส่งออกของสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มากที่สุดของไทย คือ ข้าวหอมมะลิ ซึ่งมีสัดส่วนของการส่งออกถึงร้อยละ 96.0 ของชนิดพืชเกษตรอินทรีย์ที่ส่งออกทั้งหมด ดังนั้นจึงให้ความสำคัญในการหาแนวทางกำหนดยุทธศาสตร์สำหรับการพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์ให้มีศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันการส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศได้ จึงได้ดำเนินการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพในการผลิตข้าวอินทรีย์

เดชพันธุ์ สวัสดิ์ (2558) รายงานว่า การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกด้วยวิธีการ PESTEL Analysis เพื่อค้นหาศักยภาพในการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ควรจะเป็น มีดังนี้

1) ด้านการเมือง (Political : P) มาตรการกีดกันการค้าที่มีใช้ภาษี คือ กฎระเบียบข้อบังคับของภาครัฐที่เกี่ยวกับการระหว่างประเทศ โดยองค์การค้าโลกอนุญาตให้ใช้ได้ในกรณีส่งเสริมการค้าที่เป็นธรรม และเพื่อคุ้มครองชีวิตและสุขภาพมนุษย์ พืชและสัตว์ตัวอย่างมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเกษตร เช่น มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช มาตรการการตอบโต้การทุ่มตลาด และมาตรการตอบโต้การอุดหนุน นอกจากนั้น อุปสรรคทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี เป็นกฎระเบียบข้อบังคับที่รัฐบาลประเทศต่าง ๆ กำหนดขึ้นเพื่อเป็นการสร้างอุปสรรคต่อการส่งออกของประเทศคู่ค้า หรือเพื่อกีดกันการนำเข้าที่ไม่สอดคล้องกับข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น มาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการค้า การปิดฉลากสินค้าตัดแต่งสารพันธุกรรม และกฎระเบียบเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบสินค้าและพิธีการศุลกากร ซึ่งมาตรการเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการส่งออกข้าวอินทรีย์ของไทยไปตลาดต่างประเทศ

2) ด้านเศรษฐกิจ (Economic : E) การรวมตัวของประเทศเป็นเขตเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคต่าง ๆ อาจทำให้เกิดเป็นตลาดเศรษฐกิจแบบหลายศูนย์กลาง และมีการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางตลาดโลกมาเป็นพื้นทวีปเอเชีย ประเทศไทยได้เข้าสู่การรวมกลุ่มเขตเศรษฐกิจอาเซียน ในปี 2558 ทำให้บทบาทภูมิภาคอาเซียนมีมากขึ้น นำมาซึ่งการแข่งขันทางการตลาดและการลงทุนที่เพิ่มขึ้น ประเทศไทยต้องปรับตัวเพื่อรับการ

เปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งการผันผวนภาวะเศรษฐกิจโลก และไทยอาจได้รับผลกระทบโดยตรงต่อความสามารถในการแข่งขันซื้อสินค้าประเภทเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากสินค้าเกษตรอินทรีย์จัดเป็นกลุ่มสินค้าที่มีสินค้าอื่นทดแทนได้ง่าย ดังนั้นการพัฒนาด้านการตลาดข้าวอินทรีย์ต้องเกี่ยวข้องกับทิศทางการเติบโตของเศรษฐกิจโลก

3) ด้านสังคม (Social : S) โครงสร้างสังคมผู้สูงอายุ จากการรายงานของสหประชาชาติ พบว่าประชากรโลกเพิ่มขึ้นเป็น 9,200 ล้านคน ในปี 2050 โดยที่กลุ่มประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป มีจำนวนมากถึง 2,000 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 22 ของประชากรทั้งหมด ส่งผลให้แนวโน้มการบริโภคอาหารในอนาคตเกี่ยวข้องกับอาหารสุขภาพมากขึ้น เนื่องจากประชากรวัยสูงอายุมีความต้องการอาหารที่ส่งผลด้านดีต่อสุขภาพ นอกจากนี้ประชากรในวัยแรงงานยังมีแนวโน้มตอบรับที่จะบริโภคอาหารที่ดีต่อสุขภาพมากขึ้น เช่นกัน

4) เทคโนโลยี (Technology : T) การพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เทคโนโลยีทางชีวภาพ และเทคโนโลยีด้านพันธุกรรม ส่งผลให้การทำงานภาคเกษตรในทศวรรษหน้าจะเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเข้ามาทำการเกษตร เพื่อลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้แรงงาน ลดเวลา และเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการตัดต่อสารพันธุกรรม หรือการผลิตพืช GMO ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในตลาดผลผลิตทางการเกษตรโลก ส่งผลต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของเกษตรกรไทยในอนาคต หากภาครัฐและเกษตรกรไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเข้ามาของเทคโนโลยี ดังกล่าว

5) สิ่งแวดล้อม (Environment : E) ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน มีแนวโน้มที่ต้องจับตามองในทศวรรษหน้า ซึ่งกระแสการตื่นตัวทั้งสองด้านอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือจูงใจให้เกษตรกรหันมาสนใจต่อการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากปัญหาความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานเป็นปัญหาวิกฤติที่ต้องดำเนินการ โดยเร่งเพิ่มผลผลิตอาหารให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค เป็นโอกาสในการใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารกำจัดศัตรูพืชเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต รวมทั้งใช้เมล็ดพันธุ์ดัดแปลงพันธุกรรมที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อม ส่วนความมั่นคงด้านพลังงานจะกระตุ้นนโยบายหรือโครงสร้างการผลิตพืชผลทางการเกษตรด้วยการลดพืชอาหารลงเพื่อนำไปเพิ่มปริมาณการผลิตพืชพลังงานทดแทน อาจส่งผลให้แหล่งปลูกข้าวอินทรีย์ของไทย ลดจำนวนลงได้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือเกิดภาวะโลกร้อน ส่งผลให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม พายุ หรือภัยแล้งทุกมุมโลก สร้างความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตร เกิดภาวะขาดแคลนอาหาร ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มสูงขึ้น จนสร้างความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรโลก

6) กฎหมาย (Legal : L) การเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านการผลิตสินค้าเกษตรแต่ละประเทศอาจส่งผลกระทบต่อตลาดสินค้าเกษตรของโลก โดยเฉพาะประเทศที่มีขนาดเกษตรกรรมขนาดใหญ่มาก เช่น จีนที่มีนโยบายเพิ่มพื้นที่ปลูกยางพารา อินเดียที่มีแผนการเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวเพิ่มขึ้นทุกปี หรือบางประเทศส่งเสริมการปลูกพืชภายในประเทศเพื่อทดแทนการนำเข้า ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประเทศไทยที่ เป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรรายใหญ่ของโลกโดยตรง

2. การวิเคราะห์แรงกระทบทั้ง 5 ในการทำธุรกิจ (Five Force Model)

การส่งเสริมการแข่งขันในตลาดโลกอย่างยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์ องค์กรจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์ทั้ง 5 ในการทำธุรกิจ (Five Force Model) ดังนี้ (รายละเอียดตามตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงแรงกระทบทั้ง 5 ด้านในการทำธุรกิจ

แรงกระทบ	สถานการณ์	แนวคิดด้านการจัดการ
(1) อำนาจการต่อรองจากผู้ขายวัตถุดิบหรือซัพพลายเออร์	ผู้ขายวัตถุดิบหรือปัจจัยในการผลิตสินค้าเข้าอินทรีย์มีจำนวนน้อยราย โดยเฉพาะปัจจัยการผลิตด้านเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ ส่งผลให้ราคาปัจจัยการผลิตมีราคาค่อนข้างสูง	สร้างเครือข่ายหรือการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการจัดหาปัจจัยการผลิตร่วม เช่น การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์เพื่อสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่สมาชิก
(2) อำนาจต่อรองจากผู้ซื้อสินค้า	ผู้ซื้อสินค้าสามารถเลือกซื้อข้าวอินทรีย์จากกลุ่มผู้ผลิตรายอื่นได้ หากมีราคาขายต่ำกว่า หรือมีมาตรฐานที่ดีกว่า	ผู้ประกอบการไม่ควรทำการตลาดด้วยการแข่งขันราคา แต่ควรส่งเสริมการตลาดภาพลักษณ์ คุณภาพ หรือมาตรฐานรับรอง และเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อสร้างความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่น
(3) ข้อจำกัดในการเข้าสู่อุตสาหกรรมของผู้แข่งขันรายใหม่	ผู้ประกอบการรายใหม่ที่จะเข้าสู่ตลาดสินค้าข้าวอินทรีย์จำเป็นต้องได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก่อน	ภาครัฐควรส่งเสริมให้มีช่องทางสำหรับการขอใบรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์มากขึ้น เพื่อช่วยขยายตลาดและเพิ่มการแข่งขันของภาคธุรกิจ
(4) แรงผลักดันจากสินค้าอื่น ๆ ซึ่งสามารถใช้ทดแทนกันได้	ผู้บริโภคสามารถเปลี่ยนไปซื้อข้าวจากการผลิตแบบเคมีเพื่อไปทดแทนข้าวอินทรีย์ได้หากมีปัจจัยเศรษฐกิจเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	สร้างความตระหนักเรื่องความสำคัญของการบริโภคข้าวหรือสินค้าเกษตรอินทรีย์ และภัยต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นจากการบริโภคข้าวจากการผลิตทางเคมีต่อเนื่องเป็นเวลานาน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

แรงกระทบ	สถานการณ์	แนวคิดด้านการจัดการ
(5) การแข่งขันระหว่างคู่แข่งในอุตสาหกรรมเดียวกัน	การแข่งขันกันเองของผู้ประกอบการข้าวอินทรีย์ยังมีไม่มาก เนื่องจากตลาดข้าวอินทรีย์ยังสามารถเติบโตได้อีก ดังนั้นการร่วมมือกันเพื่อขยายตลาดอินทรีย์น่าจะเป็นทางออกที่ดี	ส่งเสริมการจัดตั้งหรือรวมกลุ่มเพื่อเป็นช่องทางการสื่อสาร สนับสนุนธุรกิจ สร้างอำนาจการต่อรองมีเครือข่ายเข้มแข็ง และเติบโตบนฐานธุรกิจเกษตรอินทรีย์

ที่มา :เดชพันธ์ สวัสดิ์ (2558)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิเคราะห์ นำมาสังเคราะห์สรุปเป็นกลยุทธ์ 4 ด้าน สำหรับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์ไทย และผลจากการประเมินทางเลือกนโยบายด้วยการอาศัยปัจจัยสำหรับความสำเร็จ 5 ด้าน ดังนั้นการพัฒนาข้าวอินทรีย์ไทยให้ครบวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำอย่างยั่งยืน ควรนำแนวทางจากกลยุทธ์ดังกล่าวมาร่วมพัฒนาและจัดทำข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาข้าวอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์ไทยสู่ตลาดสากล

ควรจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาข้าวอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงาน การแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัด และระยะเวลาในการดำเนินงานแต่ละโครงการ โดยสามารถต่อยอดจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2551-2554) เพื่อเป็นการต่อยอดแผนการดำเนินงาน แต่ควรมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน ทั้งภาคเอกชนภาคประชาชน เพื่อให้แผนแม่บทการพัฒนาข้าวอินทรีย์เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

2. กลยุทธ์การพัฒนาช่องทางในการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ชุมชน

ควรจัดตั้งศูนย์ข้าวอินทรีย์ชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาข้าวอินทรีย์ ทั้งการกระจายปัจจัยผลิตที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ การสะสมองค์ความรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือการเป็นช่องทางในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์การภายนอกชุมชน นอกจากนี้ ศูนย์ข้าวชุมชนอินทรีย์สามารถศูนย์กลางการจัดจำหน่ายและกระจายผลผลิตสู่ตลาดชุมชนและพัฒนาเป็นธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ชุมชน เพื่อสนับสนุนการปลูกข้าวอินทรีย์และลดต้นทุนจากการจัดหา-ซื้อเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ได้

3. กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ของข้าวไทย

ควรประชาสัมพันธ์พันธุ์ข้าวจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของประเทศไทย ได้แก่ ข้าวสังข์หยด จังหวัดพัทลุง และข้าวหอมมะลิ จังหวัดสุรินทร์ และพันธุ์ข้าวพื้นเมืองอีกหลายชนิด เช่น ข้าวชมทุ่ง ข้าวเจ้าแตก และข้าวหอมนิล เพื่อสร้างภาพลักษณ์ สร้างมูลค่า และเผยแพร่ความรู้กับข้าวไทยสู่ผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศและส่งเสริมการเพาะปลูกข้าวจีไอและพันธุ์ข้าวพื้นเมืองด้วยระบบการเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันในตลาดข้าวได้อย่างยั่งยืน

4. กลยุทธ์การส่งเสริมการเกษตรประยุกต์

ควรส่งเสริมการประยุกต์การทำการเกษตรแบบระบบอินทรีย์ ควบคู่ไปกับการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ให้แก่เกษตรกรในยุคโลกาภิวัตน์ และเป็นการเพาะปลูกพืชเกษตรแบบยั่งยืน สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในช่วงนอกฤดูกาลเพาะปลูก และเป็นการปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิดเพื่อตัดวงจรการระบาดของแมลงศัตรูพืช ซึ่งจะส่งผลดีต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร. (2543). *มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของไทย*. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กระทรวงพาณิชย์. (2557). *สถิติการค้าระหว่างประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2559 จาก, <http://www.moc.go.th>
- กรีนเนท. (2557). *สถานการณ์เกษตรอินทรีย์ไทย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2559 จาก, <http://www.greenet.or.th/article/organic-farming>.
- เดชพันธุ์ สวัสดิ์. (2558). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าวอินทรีย์ไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- วารสารณ ชัยวินิจ. (2556). “เกษตรอินทรีย์....วิถีสู่สังคมเกษตรยั่งยืน.” *วารสารเพื่อการพัฒนาชน*, เมษายน, 2556.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2557). *การเติบโตของตลาดเกษตรอินทรีย์ในตลาดอาเซียน AEC*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2559 จาก, <http://www.Ksme care com>.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2557). *INNO-VATION*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2559 จาก <http://www.nawachione.or.th/activity/knowledge-center/bio-enegetic-organic-agriculture/>.

สำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (2557). *ระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2559 จาก, <http://www.nia.or.th/innolinks/page.php>.

สุณัฐนิช น้อยโสภา. (2558). “เกษตรอินทรีย์ : โอกาสการส่งออกของเกษตรกรไทยในตลาดโลก.” *วารสารมหาวิทยาลัยธนบุรี*. (9),1- 8 มกราคม-เมษายน 2558.